

Öllös László: Európai identitás. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2019, 240 p.

Van-e „lelke” annak, amit Európának hívunk? S van-e belevaló legitím örökség, racionális identitás ott, ahol a lemaradások és partneriségek, elfogadások és kompromisszumok a nagy kísértések és nemzetállami kiegyezések közepette keresik önnön kiteljesülésüket? Mi töltötte ki és mi helyett kellene valami mással töltekeznie annak, amit egy komplexebb identitásállapotként tudnánk értékelni?

Öllös László *Európai identitás*-könyve a szerzői bevezető szerint is kísérlet. Ha úgy jobban hangzik: a nemzetállami korszak(ok) ellentmondásait meg esélyeit elemzi, s nem akárhonnan nézve, hanem az államszerveződés esélyeitől, megvalósulásaitól, ellentmondásaiból fakadó működésmódjaitól meghatározott entitások formájában. Alapszemponjtja viszont nem az, hogy méltánytalan küzdelem kell meghatározza ez államszerveződési modellt, hanem olyan kölcsönös átvételi, példakövetési eljárás inkább, mely a széthúzás helyett a közös erőt, a kulturális örökségben az innovatív megoldások új céljait tekinti meghatározónak. Ehhez a kulturális „összskínálat-hoz” azonban szükséges az is, hogy az európai nemzetek is önmaguk erőiből merítsenek a közöshöz, kulturális örökségként kezeljék a fejlődés reményeit egy újabb korszakban, amikor nem a saját állam méretnövekedése marad meghatározó, hanem a fejlődés újabb hatékonysági fordulata. Mert ami „Európa lelkeként” meghatározza esélyeit is, az a térség, Európa kultúrája – s ennek érdemi, „nemzeti történelmi” összefüggései generálják azt a kulturális állapotot, mely egyre inkább hiányérzetként, válságjelenséggé formálja a „racionális örökség” perspektíváit, segíti vagy nehezíti az uniós döntéshozatali, legitimitási, alkotmányossági és versenyképességi sanszait (17–29. p.). Egyszóval Öllös megpróbálja „összerakni azokat az elemeket, valamint módszertani szempontokat, amelyek segítségével kifejlészhető egy új európai identitás. Olyan, amelyre épülve megszülethet az európai

pai polgári társadalom és politikai közösség. Azaz létrejöhet az európai nép”. (13. p.)

A szerzői vállalás hatalmas. A kötet nyolc fejezete lényegében „lefedti” a kulcsfontosságú szempontok meghatározó momentumait: alkotmányos örökség, rendszerproblémák, nemzeti ideológiák és konfliktusok, agresszivitás, félelmek, ideológiai gőzerő, térségi-regionális kivagyiságok, középkori hagyomány és politikai nemzet, sorsközösség és legitimitásválság, emberi élet, fejlődés, gazdasági és politikai rend, piackényszerek, az értékrend mint jog, a politikai kihívások fejlődéskérdesei. Mindezek részint önálló fejezetek, részint az egymásra épített jelentéselemek a válságjelek elkerülési útvonalai felé készítetik a megújulást. Erre pedig azért van szükség, mert maga Európa is úgy marad el a globális versenyben, hogy megújulásának feltételei között az elavult adminisztráció és bezápuult jövőtervezés új serkentései válnak a siker vagy a túlélés feltételévé. Erre ha Európa nem lesz képes, „elmaradása folytatódni fog, mások egyre több területen előzik meg, annak gazdasági, politikai és ösztársadalmi következményeivel együtt. A kötet a felvilágosodás másik hibáját is el szeretné kerülni. Nem kívánja egyetlen eszmeáramlathoz kötődve megalkotni az emberek Európa-képét. Európát a különféle értékek együttesének tekinti. Emiatt az elképzelésben a politikai pluralizmus értékrendjeinek kell teret kapniuk. Munkánk nem elmosni akarja az egyes politikai eszmeáramlatok közti különbségeket, nem is kívánja relativizálni értékeiket. Ám arra sem törekszik, hogy egyiküket nevezze az európai jövő letéteményének. Európa eddigi politikai történetét közösen alakították, és jövőjét is együtt fogják. Nem szabad elkövetni a felvilágosodás azon tévedését, hogy az ideológiák kölcsönösen megpróbálták kirekeszteni egymást az értékrendileg elfogadhatók köréből, és csak kényszerből működtek együtt a másikkal. Ugyanakkor nemcsak a kompromisszumaiknak, majd kombinációiknak kell helyet találniuk az új identitás keretein belül, hanem több egymástól eltérő alapértéküknek is”.

Öllös úgy véli, a reneszánsz szkepticizmus hatása a modern emberképre egyben a jobbá válás alapja, de alapvető javaslata egy olyan komplex identitás kialakítása, amely „a mostani világban gyökerezik, csakhogy számos új megoldással és összetevővel próbálja felváltani annak belső gyengéit és ellentmondásait”. Projektjében összekapcsolni igyekszik „az eddig egymástól kulturálisan nagymértékben elválasztott európaiakat, és mobilizálni azt a teremtő szellemi képességet, amely kultúránkban évszázadokon keresztül rejtőzött, s most is életre hívható”. Konceptiója az európai problémák sorában a populációs hanyatlást nevezi meg, valamint ennek értékrendre gyakorolt hatását, mivel „nélküle ugyanis élvonalbeli pozíciójának visszaszerzését a globális versenyben illuzórikusnak” tartja. Miközben valójában ez lenne a siker esélye, bármely bukásokon és válságokon keresztül is. Ezért van szükség a komplex identitásformák kialakítására, melynek fundamentuma az egyensúly megőrzése – mely éppen napjainkban látható megbomlott változatában. S hogy ne így maradjon, „olyan alkotmányos egyetértést szeretne kialakítani, amely egyszerre gyökerezik a racionális megfontolásban és az érzeleml világban, a modernizációs szándékban és a hagyományokban, az európai összetartozásban és a nemzeti sajátosságokban. A koncepció az európai versenyképesség kulturális forrásait is megvizsgálja az új identitás sajátosságaira építve. Az elképzelés a nemzeti identitásokon túllépni nem akar, azokat maga mögött hagyni, eltörölni, feloldani nem kívánja, hanem megkísérli összekapcsolni őket. Azaz épít reájuk, segítve fejlődésüket. És nemcsak az egyes nemzeti kultúrák legértékesebbnek tartott, racionálisnak nevezhető elemeit akarja egybefogni, hanem érzelmi összetevőiket is szeretné összefonni. Az európaiakat nemcsak eszmei meggyőződésüknek, kalkulált érdekeiknek, hanem szívüknek is össze kell kötnie egymással”. Erre a kötet szerint kulturális örökségük újféle szemléletmódja és megélése képessé teheti őket.

Az Előszóban ekképpen taglalt gondolatmenet (kissé tartalmilag is rövidítve) arra a kiválasztott elképzelésre, mondhatnám ideára épül,

hogy nem elsősorban európaiak és másodsorban nemzetiek hierarchiájában zajló összehangolásra van itt szó, sőt ennek fordítottjáról (elsősorban nemzeti, másodikkban európai) sem – hanem „az ember egyszerre és együtt lehet európai, és nemzete tagja”. (15. p.)

Nyilvánvalóan érdemes jelezni, hogy a 240 oldalas kötetből (akár meghatározó) néhány koncepcionális kulcsmondat kiemelése – még ha a Szerző saját összegző körvonalai is ezek – nemigen kínálkozik vitairat alapjának. Ehhez igen részletes, szinte fejezetenkénti lapozás kéne, megtorpanások pillanatában rögvest megfogalmazott kulcsmondatokkal és kritikai alátámasztásokkal. Ezek hiányában csakis arra építhetnek, amire a szerzői koncepció is épül. Röviden: az identitás hányadosainak részletes szemlélésére.

Nem mintha ehhez én többet értenék Budapestről, mint saját környezeti és kulturális-kisebbségi identitásával együtt Öllös maga. A kötet Európa és az identitások sokfélesége „köré” építve teljességgel betölti funkcióját. Leír, jellemez, összegez, kritikai alapot nevez meg, esetleges és össze is függő momentumokból megkonstruálja mondanivalója egy innovatív teremtményét. Kifejt, árnyal, összehasonlít, épít, tervez, ellenpontoz, felülír, másként értelmez, merészen következtet. S jól teszi. Ám a sorok nyomán kiderül az is, nincs vaskos szakirodalmi melléklete; akit felhasználnál, arra utal (Giddens, Habermas, Wallerstein, Balibar, Jan Keller, Bernard Yack stb.), amúgy pedig gondolatmenetet épít egy vagy több másira, érzékenyen körülmozogva, lefuttatva, mintegy az európai klasszikus esszéírás szabályai szerint. Tehát esszé. Merész, elgondolkodtató, stimuláló. Ugyanakkor a megadott források, a kevés (de lényeges) válogatott szakirodalom állapota és mennyisége is azt jelzi: tematikát választott, szinte archaikusat, s ma már vagy még profetikusat is. De a saját árnyalataitól eltérő további tónusokra mintha nem mutatkozna nyitottnak.

Csak egyetlen példát erre. Azt írja: „Amennyiben a beköltözők átveszik a mostani Európa családfelegyőzését, akkor fokozatosan ők is elfogynak. Így a bevándorlók újabb és újabb hullámára volna szükség. Közben persze,

immár történetileg alátámasztva, annak elfogadására, hogy az európai kultúra mai formájában az elfogyás, a kihalás kultúrája. Ha mások átveszik, akkor ők is egyre kevesebben és kevesebben lesznek. Ennek elfogadásához egy fontos dolgot mindenképpen kínálnia kell Európának ma is: a legjobb életet a világon. És ehhez per-se megingathatatlan erőt és hatalmat. Ha azonban Európa nem képes a világ élére törni, sőt elmaradását sem sikerül megállítania, akkor még ezt sem ígérheti hihetően. Amennyiben pedig a tényleges választási lehetőség a kétféle lemaradás közt van, és az egyik a nemzeti kultúra eltűnésével is jár, akkor feltételezhetően sokan, nagyon sokan döntenek úgy, hogy inkább a régi nemzeti értékekhez érdemes visszatérni.” (196. p.)

Mármost a hipotézisből induló feltételezés lehet tiszta és nemes, de éppúgy hamis is. Milyen beköltözők, hol, miért és mivégre veszik (ha veszik) át az európai családfelfogást? Van egyáltalán „európai” (déli, keleti, északi, nyugati?) családfelfogás? S ha ebbe afrikai is belejátszik, meg migráns orosz-ukrán-török-lengyel is, akkor az még (vagy másabb) családfelfogás? És lehet-e egységes ez, vagy kisebbségi kultúránként más és más? Meg aztán miért is vennék át: alkalmazkodás okán, vagy mert méltányosabb, vagy mert tervezett, vagy mert „modernebb”? Az európai kultúrához soroljuk akkor a macedónt, a görögöt, a lengyelt, a litvánt, a romungro cigányt, a már asszimilálódott zsidót is? Ezek is a kihalás kultúrájának részei lennének? És ha „egy fontos dolgot mindenképpen kínálnia kell Európának ma is: a legjobb életet a világon...” – de ezt mégsem tudná egységesen kínálni, akkor vége az európaiságnak? Amelyről mellesleg mintegy tételezi, hogy van, s jöszerevel „egységesként” van, miközben évszázadok és évezredek értelmezései is mutatták, hogy egységesen semmi sincs..., sőt Európa mint önmaga ideálképe is vegyesen áll más kultúrkörök eszméiből, gyakorlatából, örökségéből, hagyatékából, pusztuló vagy serkentő kölcsönhatásaiból...?

Kérdéseimmel szívesen körülfonnám Öllös szavait, hipotézisét, egész konstrukcióját. De ha azt állítanám, hogy esszészzerű közelítésmódjában

a kerekre formált állítások, tompára alakított kérdések, ideálisra konstruált verziók valaminő jobbféle európaiságra késztetést szolgáltatnának, hát ellenkezésnek tetsző közelítésmódom nem lenne-e ugyanolyan elnagyoltan általános vagy ígézetesen komplex, vagy (ami még rosszabb) egyenesen Európa-ellenes papramogás...? Valóban, ideál nélkül nehéz jobbat képzelni, mint amilyen amúgy is van. De a konstruált verzió szolgálja-e Európa önmeghatározását, vagy inkább új elemekkel erősítené meg a már korántsem acélos identitást? Öllös mintha meghaladhatónak látná a megosztottságot, kívánalomnak gondolná a felvilágosodásra következő újabb emberképek megalkotását, a modernizáció gépezetének szabályozhatóságát, a kölcsönös függések rendszereinek egész bonyodalmasságát. Mintha szándékkal állítaná szembe keletet a nyugattal, politikát a hagyománnyal, elmaradottságot a piaci fejlesztési érdekekkel, modernizációt az egypólusúnak vágott világ helyetti multipoláris világgal. Miközben ezek egy helyen is vegyesen vannak jelen, egy „nemzeti” kultúrában is több-nemzeti entitással bírnak, és sokféleségük is több más függésrendnek alárendeltek – Öllös mintha Európa oszottságának meghaladásaként úgy képzelné: a fenekező európaiságot a harmonizálható európaiság váltja majd föl, belátásokkal és kompromisszumokkal, összhangokkal és kiegyezésképességekkel... De vajon miért is lenne a jövődő harmonia karakteresebb, mint volt valamikor, az ember békésebb, mint szolidáris mivolta egykor talán megkívánta, vagy egy állam kevésbé nemzetcentrikus, mint amit Európa még meg is kívánna, mielőtt egységessé festené valóban azt a kapcsolathálót, melyet nemzetközi politikák és érdekek oly sokféle egyéb okból megosztottnak és reménytelennek mutatnak...?

„Eközben pedig megjelenik az elmaradást leplező fejlettségpropaganda. Nyugat-Európában ennek bizonyára nagyobb lesz a jelentősége, mint a kontinens középső részén, hiszen ott a legfejlettebb terület élménye meghatározó politikai és kulturális hagyomány. Ezzel szemben kell leplezni és elfogadtatni a lemaradást okozó tényezőket. A modernizáció eszméjére épülő eszmeáramlatok súlyos értékrendi válságba kerülnének. Az az állapot

ugyanis, amit ma hirdetnek, a fokozatos elmaradás állapota. Itt volna az ideje, hogy a Nyugat a jelenlegi helyzetében érdektelenség és lenézés helyett alaposabban megismerkedjen azzal, amit közép-európaiságnak szokás nevezni. Főként a felzárkózás újabb és újabb kísérleteinek, valamint az utánuk ismétlődő sikeretelenség kombinációjával. A tanulás és a maguk kultúrájába illesztés eredményeivel és eredménytelenségeivel.” (234. p.)

Az elmaradás és a retardáltságot „felülről-kívülről” interpretáló fejlettségi kérdések amúgy nem maiak. Még Európa fogalma sem létezett, mikor már a „mások” elleni megkülönböztetés-játszmák szétszabdalták azt is, ami Afrikából vagy az orosz sztyeppék felől nézve egységesnek tetszett talán. A „fokozatos elmaradás” állapotát pedig évezrede felhasználja az éppen nyeresre álló hatalom – mindenhol és mindenkor, éppen azok ellen, akik hagyományosan az elmaradottság bűvkörében élnek. S ha „megrendeljük”, elvárjuk is a nyugati Európa érdektelenségének és a nyitottság politikájára érvényesülésének rugalmasabb kezelését – ezt vajon ki érdekében tenénk? A „közép-európaisággal” ismerkedés pedig nem „A Nyugat” feladata, hanem épp annyira a közép- vagy kelet-európai entitásoké is. Hát ismerjük-e magunkat? Egymást? S ebből akkor mit kellene megismernie, respektálnia „a nyugatnak”, s melyik nyugatnak? Annak a Londonnak, ahol nagyvárosnyi lengyel él? Annak a Párizsnak, ahol megyényi kelet-európai cigány él? Annak a Madridnak, ahol tartomány-méretű román migráns él? Vagy annak a Berlinnek, ahol újratelepült a zsidónegyed orosz emigránsokból? S hát akkor ezek mind csupán a „migrációs kérdésként” kezelendő értelmezési körbe tartoznak? S ha Máltán több a gazdag orosz, mint a helyi lakos, akkor kinek kell megismernie kit...?

Öllös kötete kísérlet, melyben új identitásformára fókuszál, miközben folyton-folyvást veszítjük el vagy alakítjuk át meglévő identitásainkat is. Ez is, mint a könyv egésze „egy Európa jövőjét alapjaiban érintő vita része, remélve, hogy hozzájárul a mostani válsághoz közelítő problémaegyüttes megoldásához” (13–16. p.) – írja a könyv egészét körvonalazó

előszóban. Arról ugyan nem ír, maga a vita az EU-identitásról már része-e az új identitásnak, de az elvitathatatlan, hogy vita nélkül még idáig sem jutnánk a tolerancia, a partnerség, a befogadás és elfogadás bevált elveinek gyakorlása terén sem.

Kérdéseim álkérdések, persze. Nem annyira akadémikus kedvet mutatják, hanem sokkal inkább Öllös kötetének (és magának az európai identitásnak) gazdag, rétegzett problematikus kérdésköreit. De mert identitásról, kölcsönös eszmélkedésről, abba sem maradó kölcsönhatásokról van szó, e kérdéskörök a megválaszolhatóság csábításával és az újrakérdés megokoltságával gazdagok. Sőt, azok is maradnak. Legalább lesz még miről írjunk újabb és újabb felvilágosodások még újabb teóriáinak híveként.

A.Gergely András

Szászi Zoltán, Szászi Fanni, Václav Kinga: Séta Gömörben. Pozsony, Madách Egyesület, 2020, 168 p.

Szászi Zoltán, Szászi Fanni és Václav Kinga Séta Gömörben című könyve egyszerre írói kvalitásokkal is bíró útikalauz, kommentált fotóalbum és élénk színekben tobzódó kisenciklopédia. A történelmi Gömör vármegye kulturális emlékeit járja be, de egyszersmind a régió kulturális emlékezeteként is kezelhető munka, melyben egyenrangú kép és szöveg. A múltat nem pusztán látványként és örökségként kezeli, hanem egy mentalitástörténet bonyolult rajzolatát is észleli az egészen konkrét útvonalak dokumentálása során. Ügyes gyűjtés, jó források, érzékeny szerkesztés: és mindenekelőtt élvezetes, kedvesen kalauzoló, érzelmekben gazdag nyelv, mely mind a méltatlankodást, mind a szinte „kritikátlan” lelkesedés regisztereit vállalja. A szöveg Szászi Zoltán, a kiváló költő és termékeny újságíró munkája: az ő tájai nemcsak tájak, hanem az emberi jelenlét vagy hiány terepei is. Serke kastélyának leírása szinte észrevétlenül változik át Gömörnyé Maróthy Margit teozófus, színésznő, Mahabharata-fordító, India-utazó portréjává.

Mintha egyetlen folyamatos regényben élénk, s minduntalan figyelmeztetni kellene magunkat a koordináták betájolására. A mítoszok, mondák, legendák képlékenységet folytonosan ellensúlyozza a tudomány, zömmel a historiográfia és érdekes módon a geológia, illetve földtörténet. Mi közülük lehet a várgedei bronzkincseknek a minőszi kultúrához? Nyilván van rá szaksterű, precíz válasz is, és van rá válasz ebben a könyvben is, mely nem a válaszokra fókuszál, hanem a jelenlétre, a problémafelvetésre, a megválaszolatlan kérdésekre. Szászi Zoltán Gömörre elsősorban művészi feladatként tekint: a maga bámulatosan plasztikus sokféleségét nyelvi sokféleséggel igyekszik kifejezni. Hol a művészettörténész szól ki a gótikus út elképesztően izgalmas freskóinak leírásából, hol a mániákus régész és vallástörténész dilemmáit halljuk, pl. a méhi istentriászról vagy a zeneszerzőként, íróként-költőként, gyógyítóként számontartott, az isteni nyelven is szólni képes látnoknő, Bingeni Hildegárd különös gömöri kultuszáról.

Az irodalom is kiemelt pozícióba kerül: szinte látjuk, ahogy Petőfi verset ír a bejei kastélyban, majd Tompával Murányba mennek, hogy lássák azt a múltat, melyet Gyöngyösi István álmodott remek barokk irodalommal. Természetesen Petőfinek is meglesz a maga Murány-variánsa, nem is akármilyen, érdemes elolvasni a Szécsi Mária című kisebb elbeszélő költeményt, már csak azért is, hogy láthatóvá váljon a barokk és a romantika közti költői távolság. Gyöngyösi nemcsak ilyen áttétellel van jelen a könyvben, hanem pl. Balogvár várkapitányaként is. Az eddig ismert és tanított, úgymond kanonizált Gyöngyösi-életrajz Jankovics József és Tusor Péter kutatásainak köszönhetően a Gyöngyösi-levelek kiadása óta radikálisan megváltozott: ma már tudjuk, hogy több, egyidőben létező Gyöngyösi István adataiból keveredett ki az ellentmondásokban gazdag korábbi életrajz. A költő Gyöngyösi nem Radváncon született, nem Sárospatakon tanult, hanem Nagyszombatban (Esterházy Pál osztálytársa volt), és kezdettől katolikus vallású volt, ráadásul vallását egyúttal identitásként is élte meg. A korábban sorsfordulatokban és paradoxonokban gazdag Gyöngyösi-

életrajzzal szemben Jankovics és Tusor egy „kitűnő szorgalmú megyei tisztviselőt” állít eléünk, Wesselényi Ferenc nádor bizalmas emberét, aki mintegy „mellesleg” verseket is ír. Gyöngyösi újralfedezett csetneki sírja szintén fontos emlékpont, ahogy a költői máig fennmaradt, ám rossz állapotban lévő csetneki kúriája is. Gyöngyösi (zömmel latinul írt) levelei színes képet nyújtanak Csetnek és Krasznahorka környékének korabeli gazdasági helyzetéről, az irodalomról, a költészetről viszont hallgatnak.

Öröm olvasni Jánosiról is, mely településről hajlamosak vagyunk megfeledkezni, ha a Halotti Beszéd és Könyörgés kerül szóba. A bencés Pray-kódex Mezey László szerint az itteni kolostorban készült. Szendrei Janka viszont a boldvai eredet híve, a nyelvemlék legkiválóbb kutatója, Madas Edit pedig „vállalja” a bizonytalanságot. A kódex 1228-ban Deákiban volt, de már 1241-ben Pozsonyba került, és itt kötöték hozzá az ún. Pozsonyi Évkönyveket. Szászi természetesen a könyv dramaturgiájának megfelelően Jánosit teszi meg a másolás helyszínéül, de a feltételezettség tényét is felvillantja. Persze, az olvasó a lokálpatrióta elfogódottságon megértően mosolyogva olvassa az olyan romantikus mondatokat, mint pl. ez: „Egy gondos, teljes régészeti feltárást is megérdemelne a jánosi bencés kolostor temploma és környéke, hátha előkerül az a kalamáris, amelybe a Rimán úszkáló liba tollát mártogatva, azzal a szavakat szinte pergamenbe vésvé az 1192 és 1195 között írt Halotti Beszédet másolta egy itteni szerzetes.”

A magyar régiség szerelmesei eltűnődhetnek Huba vezér történetének fantáziadús epizódjain, a regeteremtő fantázia költői stációin is, s azon az igyekezeten, ahogy a rege támpontokat keres a tudat archeológiája mellett a konkrét terep archeológiájában is. De modern „ezetéria” is van: a zeherjei templom tornya a New York-i ikertornyok iszonyatos példáját követve szeptember 11-én omlott le. Szászi írói fogásként él a lebegtetés eszköztárával: referencialitás és fikció, monda és valóság viszonyában csak a nyilvánvaló bakik esetén hirdet megfellebbezhetetlen ítéletet.

Szászi Zoltán könyvében a romok is visszaépülnek, a fantázia és az időutazás költői vágya visszaidézi az egykori épületek fényét, mely természetesen sosem permanens fény, és sosem valamiféle nosztalgikus dekadencia érzelmi játéka. A Séta Gömörben nagyon is pragmatikus könyv, lényegében gyakorlati, ha úgy tetszik, turisztikai célokat szolgál, de szükségyszerűen a fantázia terepe is. A falvak, települések, városok szinte élő organizmusokként jelennek meg, a leletek eleven emlékké egészülnek ki, ahogy az a fantáziadús irodalomban lenni szokott.

Csehy Zoltán

Barta Róbert–Kerepeszki Róbert–Pintér Zoltán Árpád (szerk.): Az Osztrák–Magyar Monarchia és a történelmi Magyarország összeomlása 1918-ban. Konfliktusok és megoldási kísérletek. Debrecen, Debreceni Egyetem, 2019, 172 p.

A 20. század egyik legnagyobb magyar traumájának, az 1918. évi összeomlásnak (illetve következményeinek) állít emléket e viszonylag vékony kötet, amely egy, az első világháború lezárulásának évfordulója alkalmából megtartott konferencia előadásaiból válogat. 2018 novemberében Karcagon rendeztek szimpóziumot, amelyen a fenti témában 12 előadó – zömmel a Debreceni Egyetem oktatói, illetve PhD-hallgatói – mutatta be legújabb kutatási eredményeit. A jelen kiadványban tíz tanulmány kapott helyet, amelyek az összeomlás számos aspektusát körbejárják. Amint azt az előszóban Karcag város jegyzője, Rózsa Sándor György is kiemelte, ez az időszak Magyarország számára is színes és mozgalmas, de sajnos eléggé keserves is volt. Az Osztrák–Magyar Monarchia egyre anakronisztikusabbá vált a folyamatosan változó világban, és ahogyan arra a kötet tanulmányai is ékes példát nyújtanak, számtalan belső probléma is megterhelte az államszervezetet.

Bihari Péter bevezető jellegű tanulmánya (*A központi hatalmak összeomlása 1918-ban*) tágabb történelmi kontextusban vizsgálja az

eseményeket. 1918 elejére a hadviselő európai országok többsége kimerült, de a totális győzelemre való törekvés miatt egyik fél sem adhatta fel a küzdelmet. A Monarchia összeomlásának okait elemezve egyebek között az anyagi-technikai hátrányt, az élelmezési nehézségeket, a romló életkörülményeket, a nemzetiségi viszályokat, valamint az emberek közötti gyűlölködést emeli ki.

Pallai László egy kevésbé kutatott problémát vesz górcső alá (*A Monarchia és Németország közötti vámunió kérdése 1918-ban*). Írásában a két birodalom feszültségektől sem mentes kapcsolatát elemzi, és rámutat arra a nagyon fontos tényre, hogy habár az antantországok egy része sokáig rokonszenvezett a Monarchiával, 1918-ra ez a pozitív hozzáállás semmivé lett. Ennek legfőbb okát abban látja a szerző, hogy az antant a Monarchiának Németországtól való függetlenedését várta, ám ez nem történt meg. Ráadásul a két birodalom közötti vámuniós tárgyalások sem érték el a céljukat, hiszen mire megszülethettek volna a megállapodások, addigra bekövetkezett az összeomlás.

Glant Tibor *Az Amerikai Egyesült Államok a Nagy Háborúban és a békekonferencián. Az amerikai bel- és külpolitikai dilemmák vázlatos áttekintése* című tanulmányában szintén olyan témát boncolgat, amelyre a magyar történettudomány eddig kevés figyelmet fordított. A szerző hangsúlyozza, hogy a háború kirobbanásakor az Egyesült Államok kinyilvánította ugyan a semlegességét, ezt azonban sosem tartotta be. Különböző bel- és külpolitikai kényszerek hatására Woodrow Wilson elnök igyekezett taktikus politikát folytatni, de gyakran egymással ellentétes elvárásoknak kellett volna eleget tennie. Ezért Glant úgy vélekedik, hogy Wilson 1913 és 1921 közötti kormányzása csak félig-meddig tekinthető sikeresnek.

Lubica Harbuřová a szlovák területeken letelepedett orosz emigránsok életébe nyújt bepillantást *Az orosz politikai emigránsok életkörülményei és tevékenysége Szlovákiában (1920–1945)* című közleményében. Az 1920-as évek elején Csehszlovákiában megindult az „orosz segélyakció”, amely keretében számos orosz(országi) emigráns telepedett le az ország-

ban. Ezek zömmel munkások, parasztok és kézművesek voltak, de sok értelmiségi is akadt közöttük. A tanulmány számos példát hoz arra vonatkozóan, hogy az „új lakók” hogyan illeszkedtek be a befogadó ország társadalmába.

Pintér Zoltán Árpád helytörténeti témát dolgozott fel (*Karcag és a Nagy Háború*). A tanulmányból kiderül, hogy a városban is hasonló tendenciák érvényesültek, mint országos szinten: a kezdeti háborús lelkesedést rövidesen felváltotta a kiábrándulás. Karcagot nem elhanyagolható veszteségek érték, de a szerző érzékletesen bemutatja, hogy a kimerülés és a nehézségek ellenére az agilis közéleti személyiségek hogyan segítettek a közösségnek talpon maradni.

Püski Levente a *Bethlentől Tiszáig: a Nemzeti Egyesülés Pártja megalakulása* című tanulmányában egy rövid életű – és kevés figyelemre méltatott – pártkezdemény történetét mutatja be. Az írás Bethlen István és Tisza István politikai nézeteinek közeledését taglalja, és a szerző szerint Bethlen félsikert tudott elérni ezzel a pártszervezési kísérletével. Egyrészt a különböző pártok közötti összefogás megteremtése kudarcba fulladt, másrészt viszont Bethlennek ekkor sikerült megalapoznia a politikai kapcsolatait.

Szabó József János egy sok szenvedésen átesett régió sorsát taglalja közleményében (*Erdély védelme és elvesztése 1918-ban*). Az őszirózsás forradalom következményeként katonailag válságos helyzet alakult ki Magyarországon, így Románia felújította a hadiállapotot. A szerző részletesen tárgyalja, hogyan igyekezett a magyar vezetés megszervezni Erdély védelmét, illetve hogy milyen nehéz körülmények között harcoltak a magyar és székely alakulatok. A terület elfoglalását végső soron a románok túleréjének tulajdonítja, a csekélyebb számú és kivérzett honvédó alakulatok hosszú távon nem tudtak sikeresen védekezni a beözönlő román csapatok ellen.

Takács Bálint a hadifogság intézményével foglalkozik az *A Nagy Háború magyar hadifoglyai Olaszországban* című írásában. A szerző megemlíti, hogy nem csupán a téma feldolgozatlan részleteiben (hiszen keveset tudunk a foglyok mindennapjairól, az egyes személyek

életútjáról), hanem rengeteg feltáratlan forrás – levéltári iratok, naplók, visszaemlékezések – is kihasználatlanul hever. E kérdés kutatása már csak azért is fontos, mivel mintegy 100 000 magyar katona esett fogságba az olasz fronton, amit nem tekinthetünk jelentéktelen számnak. Takács különböző írásos emlékekből vett idézetek segítségével felvillantja a hadifoglyok életkörülményeit, s ezzel párhuzamosan feltárja a Monarchia és Olaszország által a hadifoglyokkal való bánásmóddal kapcsolatban megkötött egyezmény létrejöttének körülményeit is.

Uzonyi Anita a diplomáciatörténet vidékére kíséri el az olvasót (*Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásának hatása a magyar diplomáciára*). Ő is hangsúlyozza azt a tényt, ami Pallai László írásának is az egyik központi gondolata: a Monarchia az 1910-es évek végére mind kiszolgáltatottabb lett Németországgal szemben. 1918 után Magyarország diplomáciai mozgástere is rendkívül leszűkült; újjá kellett szervezni a diplomáciai testületet, és a kisantant is összezárt Magyarországgal szemben. Ehhez társult a revíziós igények által keltett nyomás, így Bethlen István kénytelen volt nehéz körülmények között kialakítani az új külpolitikai irányvonalat. A szerző végkövetkeztetése az, hogy az ország már az I. világháború után olyan kényszerpályára került, amely kizárta, hogy a magyar külpolitika nyugatbarát és önálló legyen.

Zsoldos Ildikó szintén a hadifogság kérdését járja körbe, de Oroszország vonatkozásában (*Az Oroszországba került osztrák–magyar hadifoglyok helyzete az első világháború idején*). A „nagy háború” során több mint kétmillió osztrák–magyar katona esett orosz hadifogságba, akiknek gyakran embertelen körülmények között kellett (volna) életben maradniuk. Zsoldos Ildikó írása Cebrian Istvánné grófnő oroszországi vöröskeresztes missziójának útját követi nyomon, s közben kitér arra is, hogy a nemzetközi diplomáciában az 1870-es évektől kezdődően hogyan szabályozták a hadifoglyok kérdését.

A fentiek alapján látható, hogy az egyes szerzők széles palettán értelmezték a „nagy háború”, valamint az összeomlás kérdését, mint ahogyan azok valóban az élet szinte min-

den területén éreztették a hatásukat. Mind földrajzilag (a központi hatalmak megroppanásának általános áttekintésétől kezdve az Egyesült Államok korabeli problémáinak elemzésén át a karcagi helyi események bemutatásáig), mind tematikailag (köztörténet, diplomáciatörténet, hadtörténet, a hadifogolyintézmény története) tág a kötet spektruma, s érzékletes képet ad arról, milyen hatásokkal és következményekkel járt a birodalom számára az első világháború s annak elvesztése. Az elszenvedett veszteségek, átélt nehézségek bemutatása mellett azonban nem kizárólag a tragikus történések jutnak szerephez az egyes írásokban, hiszen több szerző (Pintér Zoltán Árpád, Püski Levente, Uzonyi Anita) is azt hangsúlyozza, hogy a társadalomban és a politikában működtek a megtartó erők, és hogy sokan próbáltak kiutat találni az összeomlást követő kaotikus helyzetből. A tanulmányokból kirajzolódó kép szerint a Monarchia (és benne Magyarország) sebezhető és kiszolgáltatott ország volt, és mind az első világháború előtt s alatt, mind azt követően kényszerpályán mozgott. Az összeomlás okait már sokan és sokféleképpen vizsgálták, de ez a kiadvány is újat tud hozni, egyrészt a tematika kitágítása (a hadifogság kérdésének alaposabb körbejárása, helytörténeti jellegű kutatások elvégzése), másrészt a módszertani újítások alkalmazása terén (a mikrotörténet eredményeinek felhasználása, új források/forráscsoportok bevonása az elemzésbe). Talán e kötet is meggyőzheti az olvasót arról, hogy az első világháborút illetően is bőven akadnak még megválaszolatlan (sőt: felteendő) kérdések, illetve feltáratlan források, és csak remélhetjük, hogy a fentebb ismertetett tanulmányok is további kutatásokra ösztönzik a témával foglalkozó szakembereket.

Bodnár Krisztián

Dobszay Tamás–H. Németh István–Pap József–Szijártó M. István (szerk.): Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselet és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig. Budapest–Eger, Magyar Nemzeti Levéltár–Eszterházy Károly Egyetem, 2020, 628 p.

2018. november 29. és december 1. között Egerben, az Eszterházy Károly Egyetemen konferenciát rendeztek, amely a különböző korszakok magyar országgyűléseivel foglalkozott. Az ott elhangzott előadások egy részének szerkesztett változata jelent meg a szóban forgó kötetben (illetve néhány olyan tanulmány is helyet kapott benne, amelyek nem hangzottak el előadásként a konferencián), noha erről a kiadványban sajnálatos módon nem olvashatunk. A tanulmánykötet 29 szerző – ebből egy szerzőpáros – írásait gyűjti egybe, és mivel már csupán az alkotók nevének, illetve tanulmánya címének pusztá felsorolása is terjedelmes lenne, így inkább az általánosabb érvényű mondanivaló megfogalmazására tehetünk itt kísérletet.

A szerkesztők a közleményeket korszakonként négy nagyobb egységbe osztották be: a kora újkori blokk a 14–17. század eseményeivel foglalkozik (itt érdemes megjegyezni, hogy a kötet alcíme némileg pontatlan, hiszen már az első tanulmány szerzője, C. Tóth Norbert is az 1301–1440 közötti időintervallumot határozta meg vizsgálódása kereteként), majd következik a 18. század, a reformkor és a dualizmus időszaka. Az egyes szerzők rendkívül széles tematikai palettán alkottak, hiszen az országgyűlésekkel kapcsolatban szinte az összes kérdéskört érintették. Számos dolgozat (például Nagy János, Horváth Gyula Csaba, Sebők Richárd, Melkovics Tamás, Pap József közleményei) foglalkozik az országgyűlések résztvevőinek társadalomtörténeti, illetve propográfiái elemzésével, de olvashatunk az egyháztörténettel (Kádár Zsófia, Maczák Ibolya, Zakar Péter), várostörténettel (H. Németh István, Czoch Gábor, Szendrei Ákos) kapcsolatos írásokat is. Ezek mellett terítékre kerülnek olyan kérdések is, hogy milyen írott források kapcsolódhatnak az országgyűlésekhez (Guszarova Tatiana), milyen ceremóniákat

rendeztek a 18. század első felének diétáin (Hende Fanni), hogyan politizálódott át a nyelvkérdés az 1790-es évektől kezdődően (Hönich Henrik), miként alakultak át a politikai normák – és ezzel együtt az országházi illem – a kiegyezést követően (Matolcsi Réka), vagy hogy Mária Terézia miért „rex” – nem pedig „regina” – titulust kapott a magyar rendektől a megkoronázásakor (M. Varga Benedek).

Amint azt talán ez a rövid áttekintés is megmutatja, számos aspektus kínálkozik az országgyűlés működésének vizsgálatához. Ugyanakkor a kötetben szereplő tanulmányok annak a történelmi felfogásnak az illusztrálására is szolgálhatnak, amely szerint a rendi országgyűlések feladata nem annyira a törvényhozás volt, mint inkább a rendek és a mindenkori uralkodó közötti „érintkezés” fenntartása, a reprezentáció, illetve az érdekérvényesítés, és csupán a polgári parlamentarizmus kialakulásával változott meg ez a helyzet. A szóban forgó kötet közleményei ugyanis – amint arra a fentebbi vázlatos áttekintés is utalhat – nem érintik a törvénykezés kérdését, hanem olyan témákat boncolgatnak, amelyek kontextusában az országgyűlés valóban egyfajta „reprezentációs színtérként” értelmeződik. Ha valaki monográfiaként olvassa ezt az egyébként terjedelmes kiadványt, akkor jelentős változásokra figyelhet fel: a történelmi ívből jól kirajzolódik az, hogyan változott az évszázadok során az országgyűlés szerepe, a résztvevők társadalmi összetétele, milyen forrásadottságok könnyítik – vagy éppen nehezítik – meg az egyes korszakok kutatását. Noha örvendetes módon egyre gyarapszik az országgyűlésekkel foglalkozó történelmi irodalom, vélhetően az e műben olvasható írások is meggyőzhetik az érdeklődőt arról, hogy ez a téma szinte kimeríthetetlen, hiszen új forrásokat lehet bevonni a vizsgálódásba, eddig kevesebb figyelemre méltott személyek vagy társadalmi csoportok tevékenységét lehet elemezni, illetve a korábbiaktól eltérő szempontokból is boncolgatni lehet egy-egy kérdéskört. Remélhetőleg e kiadvány is ösztönöznö fogja a szakembereket, hogy további új eredményekkel gazdagítsák az eddigi ismereteinket.

Bodnár Krisztián

Tamáská Máté: Örmény városépítészet Erdélyben. Budapest, L'Harmattan–Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2020, 194 p.

Az erdélyi örmények kultúrájával, történetével, épített kulturális örökségével több magyar nyelvű irodalom is foglalkozott már. Különösen Szamosújvár irodalma gazdag, hiszen ez a város nemcsak az örmények számára kiemelkedő jelentőségű, az erdélyi barokk építészetnek is mérföldköve. Sőt, Szamosújvárban tökéletesen megfigyelhetőek, ahogy Entz Géza megfogalmazta, az örmény rokokó jegyei is: a túlfűtött díszítettség, festői hatások, illetve az európai formavilág lenyomata. Az egyik legfontosabb ilyen forrás az 1977-es kolozsvári műemléki hivatal állapotfelmérése, amelyről a projektet vezető Sóvágó János és Miklósi-Sikes Csaba munkacsoportja készített egy átfogó dokumentációt. Ez az irodalom nemcsak a munkálatok hű leírása, hanem máig az egyik legértékesebb forrása az erdélyi örmény városépítésze-tről folyó kutatásoknak. Az ő munkájukat folytatja Virgil Pop kolozsvári műemlékvédő. Örmény városépítészeti együttesekkel azonban máshol is találkozhatunk Erdélyben. Köllő Miklósnak köszönhetően Gyergyószentmiklós ismert a magyar szakemberek körében is, illetve a falusi műemlékekkel foglalkozók jó eséllyel hallottak Csíkszépvíz gyönyörűen megújult központjáról. A sok tekintetben Szamosújvárhoz hasonlítható Erzsébetvárosról azonban alig tud valamit a magyar olvasó. Tamáska Máté részletesen ismerteti az örmény városépítészet-kutatás eddigi eredményeit, kiemelve, hogy az eddigi publikációk elsősorban a műemlékvédelem és városképvédelem munkáját segítették, és jellemzően külön-külön tárgyalták az egyes örmény városokat. Ezekhez képest Tamáska Máté munkája elsőként tesz kísérletet a négy helyszín összevetésére. Módszerének központi eleme pedig nem az építészeti forma maga, hanem az örmény identitás változása és annak városképi lenyomata.

Tamáská Máté az Apor Vilmos Katolikus Főiskola oktatója, emellett a Magyar Nemzeti Levéltárban építészettörténelmi projekteket vezet. Kutatómunkájának fókuszában a tele-

püléskép-vizsgálat szociológiai megközelítése áll, és azon fáradozik, hogy munkáival megte-remtse a társadalomtörténeti beágyazottságú hazai építésztársadalmat. Jelen kötete a 18. század elejétől követi végig az egyes városok átalakulását, kiépülését egészen a századfordulóig. Feltárulkoznak az örmény városépíté- szet alapelvei, közös jellemzői. Miközben más szerzők az építészeti megközelítésükből adó- dóan, ha foglalkoztak is érintőlegesen az összehasonlítással, inkább a különbségeket hangsúlyozták, Tamáska egy új aspektust, a társadalomtörténetet beemelve a szakmai diskurzusba, a párhuzamokra is felhívja a figyelmet. Mert bár az eltérő státuszú városok különbözőképpen fejlődtek, a szerző amellet- tül érvel, hogy létezett valamiféle örmény építé- szet és városkép. Ezért elsősorban a közös nevezőkre fókuszál. A kötet azt vizsgálja, hogy a migráció és az ezzel járó bizonytalan társa- dalmi háttér hogyan hatott a betelepülő örmény lakosok identitására, és ezen keresz- tül városépítési lehetőségeikre, céljaikra. A tör- téneti dokumentumok mellett maga a fizikai környezet vizsgálata a legfontosabb forrás- anyaga a szerzőnek. A helyszínbejárásai során végzett vizuális dokumentáció, a kiemelke- dőbb épületek részletes szemléje, helyi adat- bázisok, levéltárak felkutatása, 1945 előtt készült fotográfiák, képeslapok begyűjtése, illetve a lakosok segítsége szolgáltak alapul a kutatáshoz.

A tanulmány az általános társadalomtörté- neti tényektől igyekszik az építészeti kérdések egyre kisebb halmazait körbejárni. A nyolc fejezetből álló kötet ismerteti az olvasó számá- ra a korábbi kutatások főbb megállapításait, majd az örmény identitástudattól kezdve végigvezet az erdélyi örmény építészet kialaku- lásának egyes pontjain a táji környezet, a tele- pülési struktúra és az egyes épületek, épület- típusok bemutatásával. Az erdélyi örmény identitás azért is egy sarkalatos pontja a kötet- nek, mert az örménység Székelyföldön inkább etnikumként, mintsem egységes nemzeti kisebbségként jelenik meg. Az eltérő nyelv és vallás miatt az örmények gazdasági szerepe ugyan fontos volt, mert közvetítő szerepet játszhattak a kereskedelemben, ám ez szá-

mukra társadalmi szempontból egyáltalán nem volt egy előnyös helyzet az asszimiláció- hoz. Ezt a gondolatot Pál Judit fogalmazta meg, aki átvette Walter Zennertől a „közvetítő kisebbség” (*middleman minority*) fogalmát, majd alkalmazta az örmény kisebbség helye- tére. Ennek ellenére az örményeknek sikerült megtalálni helyüket az évszázadok alatt az erdélyi társadalomban. Az örmények helyi ellentétei a székelyekkel és a szászokkal a 18. században azt eredményezte, hogy támogató- ként a magyar nemességet és a bécsi udvart igyekeztek megnyerni, nem is sikertelenül. A 19. század elejétől az erdélyi örmények egyre nagyobb szerepet játszottak a Magyar Királyság életében is. Ennek is köszönhető, hogy az 1848/49-es szabadságharcban a magyar ügy mellé álltak. A magyar lojalitás azonban egyben asszimilációt is eredménye- zett, így a 20. század fordulójára az örmények nyelvi különállása szinte teljesen megszűnt. Ezzel ellentétes folyamatként azonban felerő- södött az armenizmus, egy magyar nyelvű és kötődésű, de gyökereire büszke etnikai moz- galom. Az örménység úgy vált a történelmi Magyarország bevett kisebbségévé, hogy számarányában mindvégig szinte jelentékte- len népességet alkotott. A kötetben is sokat hivatkozott Pál Judit kutatásai szerint az örmé- nyek száma a 19. századi fénykorban sem érte el a húszezer főt.

Miután a szerző bemutatta az örmény identitás alapelemeit, Szamosújvár építésze- tét tárgyalja, amelynek példáján megismer- kedhetünk azzal, hogy milyen viszonyban állt az armenizmus az erdélyi barokk vizuális kul- túrájával, hogyan illeszkedett bele a környék építőhagyományába, illetve milyen új eleme- ket hozott létre. Szamosújvár a 18. század végére mintaadó várossá fejlődött, az örmé- nyek anyagi hátterük révén nemcsak a kör- nyékről, messze vidékekről is felfogadtak épít- tőmestereket. Az építészettörténet által jól dokumentált Szamosújvárnak azonban nem- csak barokk virágkoráról olvashatunk, hanem 19. századi folyamatokról is, mikor is a város egyre inkább egy többnyelvű és többfélekeze- tű átlagos erdélyi várossá vált, amelyet telepü- lésképe is híven tükrözött.

Szamosújvár ismertetése után az ötödik fejezetről tárgyalja a szerző a tényleges városképi összehasonlítást. A város és vidéke cím alatt olyan kérdéseket tárgyal, mint a nagytáji környezet és a városhálózati pozíciók. Székelyföldön a 18–19. században meghatározó volt az urbanizáció folyamata, hiszen a városi-ányos terület tökéletes miliőt biztosított a fejlődéshez. A négy város azonban eltérően fejlődött, és más-más városi pozíciót töltött be. Míg Gyergyószentmiklós és Csíkszépvíz örmény jellege voltaképpen a székely település része volt, addig Szamosújvár és Erzsébetváros kivívta az önálló városi státuszt és függetlenítette magát közvetlen környezetétől.

A hatodik fejezetben a településszerkezet sajátosságait írja le a szerző. Képet kapunk arról, hogy az örmény telepések hogyan „törték be a város falait”, majd foglalták el a centrum pozícióit, hogyan formálták saját képükre a befogadó települési struktúrát. Ez a folyamat mind a négy helyszínen kimutatható, mint ahogyan az örmény centrum feloldása is a 19. század második felében, mikor is a környező román, magyar (székely), szász lakosság egyre nagyobb számban költözik be az addig szegregált örmény központba.

A hetedik fejezet már a legkisebb halmazra, az épületek arculatára koncentrál, ezen belül is elkülönülnek a szakrális épületek a középületektől, illetve az olvasó végigkövetheti az örmény ház átalakulását, és egyaránt képet kap azok sajátosságairól, amelyek általánosan is megfigyelhetők, de az egyes városokban megjelenő specifikumokról is. Az örmény ház eltérő időben ugyan, de mindenhol élen járt bizonyos urbanisztikai minták átvételében, például a magyar nemesi rendhez integrálódó örmények mintának a vidéki kúriát vették, aminek a főhomlokzatát a telekadottságok miatt befordítani kényszerültek. Ez az építési mód a későbbiekben lehetővé tette a ház kibővítését, ami végül az erdélyi, illetve általánosan a közép-európai lakóházak mintája lett.

Az utolsó fejezet a 19–20. század fordulójának örmény városképét tárgyalja, ahol nem az építészeti elemek attribútumainak története a fontos, hanem a települési örökség egésze mint egység, ami képes hangulatot közvetíteni a szemlélődő felé. Az utcák, a terek és az épületek összehatása valójában a társadalmi szerkezet leírására szolgál. A felekezeti templomok megjelenése, a bérházak építése, a budapesti mintákat követő iskolák híven tükrözik a 20. század elejének örmények helyzetét és identitását. Külön kiemeli a szerző a sziluetttel problémáit, amely tehát egy-egy kiemelt látványelem, amely – a képeslapok korában különösen – meghatározza a városképről alkotott társadalmi reprezentációt. Ezek a képeslapokon rögzített sziluetteken feltárulkoznak a városok főbb identitáselemei. Különösen nagy hangsúlyt kapnak a szakrális emlékek, amelyek nemcsak építészeti határozzák meg az örmény városképet, hanem a 20. század elejére nyelvét teljesen elvesztő népesség önazonosságának is gyűjtőpontjai.

A szövegeket remekül egészítik ki a könyvben felsorakozó illusztrációk: fényképek, levéltári dokumentumok, műemléki felmérések másodközlései, valamint a folyamatokat ábrázoló ábrák. Ezek segítségével az olvasó valóban hiteles képet kaphat a négy város építészeti jellegéről, ami – főként a helyszínt kevésbé ismerő olvasók számára – nagy segítséget jelent a szöveg értelmezésében. Összegzésként elmondható, hogy olyan könyvet kap kezébe az olvasó, amely egy új és meggyőző megközelítést képvisel. A szerző által kínált építészetszociológiai megközelítés célja, hogy megkísérelje párhuzamosan értelmezni az építészetet és a társadalmat, közelebb jutva ezzel az építészeti formák társadalmi nyelvezetének megértéséhez. Nem utolsósorban a könyv remek szempontokat ad más kutatások számára is, hogy a városképek sokat emlegetett nemzetiségi és etnikai jellegét feltárják.

Czinege Noémi

Számunk szerzői

A. Gergely András (1952)
társadalomkutató, kulturális antropológus (ELTE TáTK, MTK TK PTI, Budapest, Magyarország)

Baló András Márton (1980)
nyelvész, tudományos munkatárs (ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont, ELTE BTK Elméleti Nyelvészeti Kihelyezett Központ, Budapest, Magyarország)

Bencze Dávid (1990)
történész-doktorandusz (Eszterházy Károly Egyetem, Eger, Magyarország)

Bodnár Krisztián (1984)
történész, segédlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára Sátoraljaújhelyi Fióklevéltár, Sátoraljaújhely, Magyarország)

Czinege Noémi (1998)
művészettörténet szakos hallgató (Masaryk Egyetem, Brünn, Csehország)

Csehy Zoltán (1973)
költő, műfordító, irodalomtörténész (Comenius Egyetem, Pozsony, Szlovákia)

Farkas György (1969)
adjunktus (ELTE TTK FFI, Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék, Budapest, Magyarország)

Godzsák Attila (1990)
történész-doktorjelölt (Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, Magyarország)

Liszka József (1956)
etnológus (Fórum Kisebbségkutató Intézet Etnológiai Központja, Komárom; Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia)

Mlyneková, Miriam (1973)
politológus (Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, Szlovákia)

Rosenberg Mátyás (1985)
nyelvész-doktorandusz (ELTE BTK; Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest, Magyarország)

Sztancs Gábor (1990)
doktorjelölt (Eszterházy Károly Egyetem, Magyarország)

Varga G. Lajos (1980)
történész PhD-hallgató (ELTE BTK, Budapest, Magyarország)